

แนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ในวัดทองนพคุณ
เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

APPROACH TO DEVELOP CREATIVE TOURISM IN WAT
THONGNOPPHAKHUN, KHONGSAN DISTRICT, BANGKOK

พยอม ธรรมบุตร
Payom Dhamabutra

อาจารย์ประจำ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวและโรงแรม มหาวิทยาลัยพะเยา
(กรุงเทพมหานคร) จังหวัดกรุงเทพมหานคร
PhD. Hotel and Tourism Management College of Management University of Phayao Bangkok
E-mail: sweenas@hotmail.com

Received: December 2, 2020
Revised: May 18, 2021
Accepted: May 19, 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาศักยภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในวัดทองนพคุณ และ 2) เสนอแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 32 คน จากภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน พระภิกษุ และนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร มีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาเพื่อสรุปประเด็นสำคัญ

ผลการศึกษาพบว่า 1) วัดทองนพคุณมีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ด้านการมีทรัพยากร การจัดการที่ยั่งยืน การมีส่วนร่วมของชุมชน การมีกิจกรรมด้านการพัฒนาจิตใจ 2) แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนวัดทองนพคุณ ได้แก่ (1) แบรินด์ท่องเที่ยววัดทองสองธรรม ศึกษาธรรมในธรรมชาตริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา (2) แบรินด์ท่องเที่ยววัดทองนพคุณศึกษา ศิลปะไทยสามยุค : อยุธยา – ธนบุรี – รัตนโกสินทร์ (3) แบรินด์ท่องเที่ยววัดทองนพคุณ แะรอยภาพปริศนาธรรมบนจิตรกรรมแนวสันนิษฐานสกุลช่างชวอวอินโข่ง (4) แบรินด์ท่องเที่ยววัดทองนพคุณ อบรมจิตตามแนวไตรสิกขา : ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อพ้นทุกข์ โดยการพัฒนาแบรินด์ทั้ง 4 ในรูปโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จะเป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์และได้เพิ่มพูนประสบการณ์ที่มีคุณค่าแก่นักท่องเที่ยว

คำสำคัญ

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ วัดทองนพคุณ

ABSTRACT

This study aimed to 1) Investigate the potential of the creative tourism development in Wat Thongnoppakhun, Khongsan District, Bangkok, and 2) propose approach to develop creative tourism in this temple. The research was conducted with qualitative method. The data were obtained from 32 key informants belonging to the public and private sectors, people, monks and tourists visiting the temple. Data was analyzed with content analysis to resume the significant issues.

The results of the research were as follows: 1) Wat Thongnoppakhun had potential for the creative tourism development: having tourism resources, sustainable management, community participation and spiritual development activities. 2) Approach to develop creative tourism in Wat Thongnoppakhun was to create 4 creative tourism brands with creative tourism projects of each brand, the first brand: visiting Wat Thong Song Tham, studying Dhamma in the natural area on the bank of Chao Phraya River to preserve the environment. The second brand: visiting Wat Thongnoppakhun, studying 3 schools of the ancient Thai art: Ayutthaya, Thonburi and Rattanakosin. The third brand: visiting Wat Thongnoppakhun, interpreting the enigmatic meaning of Dhamma on the realism art mural painting of Khurua in Khong style. The fourth brand: visiting Wat Thongnoppakhun, mind practice with the three-fold learning: morality, mentality and wisdom, to stop suffering. While developing these four creative activities, tourists will cultivate their valuable experience.

Keywords

Creative Tourism, Wat Thongnoppakhun

ความสำคัญของปัญหา

สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีใน พ.ศ. 1893 หลังจากนั้น กรุงศรีอยุธยาก็ขยายอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรมออกไปจากศูนย์กลางที่ราชธานี แพร่กระจายไปในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 หรือ พ.ศ. 2000 เป็นต้นมา ยังมีชุมชนแห่งหนึ่งซึ่งมีบทบาทต่อกรุงศรีอยุธยาในฐานะเป็นเส้นทางการค้าออกสู่ทะเล คือ กลุ่มหัวเมืองที่อยู่ยารวมเรียกว่า “ปากใต้” (ของอยุธยา) จากเอกสารทางวรรณคดีเรื่อง “กำสรวลสมุทร” หรือ “กำสรวลศรีปราชญ์” ซึ่งแต่งขึ้นสมัยครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ 21 กล่าวถึงชื่อชุมชนหลายแห่งตามเส้นทางแม่น้ำเจ้าพระยาจากกรุงศรีอยุธยา และมีชื่อย่านที่เชื่อกันว่าอยู่ในแถบกรุงเทพมหานครด้านฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา (ฝั่งธนบุรี) ในปัจจุบัน ก่อนไหลลงสู่อ่าวไทย เช่น บางเขน บางพลู บางระมาด บางจาก บางกอก คลองสาน เป็นต้น แสดงว่าอย่างน้อยที่สุดในราว พ.ศ. 2000 นั้น ได้มีผู้คนตั้งถิ่นฐานในบริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยากันแล้ว เพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางขนส่งสินค้าทางทะเลตอนใต้กับกรุงศรีอยุธยา ได้มีการ

ชุดคลองลัดแม่น้ำอ้อมเพื่อสร้างเส้นทางน้ำในเขตดังกล่าวหลายครั้ง ได้แก่ การชุดคลองลัดบางกอก (พ.ศ. 2087) คลองลัดบางกรวย (พ.ศ. 2091) คลองลัดปทุมธานี (พ.ศ. 2151) คลองลัดนนทบุรี (พ.ศ. 2178) และการชุดคลองมหาชัยสมัยพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ย่อมทำให้เกิดชุมชนใหม่ตามริมแม่น้ำลำคลองที่ชุดใหม่ และสามารถใช้อ้อมดังกล่าวเพื่อกำหนดอายุศิลปกรรมที่พบสมัยต่าง ๆ ในพื้นที่แม่น้ำอ้อมและคลองชุดที่ลัดระยะทางขึ้นได้มีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีอันเป็นโบราณสถานศิลปกรรมที่เก่าแก่สมัยอยุธยาอยู่ในพื้นที่ของกรุงเทพ-กรุงธนบุรี ของสองฟากฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา มีร่องรอยของศิลปะอยุธยาหรือเก่าแก่กว่านั้นตกค้างอยู่ตามวัดวาอารามในฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา (ฝั่งธนบุรี) ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าเคยเป็นบ้านเมืองมาก่อน (Napaknam, 1970)

ศิลปกรรมดังกล่าวมีอายุตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ 20-21 คือ สมัยอยุธยาตอนต้น-กลาง ลงมาถึงสมัยอยุธยาตอนปลายในพุทธศตวรรษที่ 23-24 และบางแห่งยังได้รับการปฏิสังขรณ์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เช่นกัน

ในปัจจุบันยังไม่มีการรวบรวมหลักฐานศิลปกรรมสมัยอยุธยาบนพื้นที่ดังกล่าวเพื่อวิเคราะห์รูปแบบสกุลช่างและความสำคัญในฐานะงานศิลปะอยุธยากลุ่มใหญ่ (ที่ไม่ได้ถูกเผา) บนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนห่างไกลจากกรุงศรีอยุธยา อนึ่งศิลปกรรมสมัยอยุธยาที่ตกค้างอยู่ในบริเวณกรุงเทพมหานครของฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยากำลังถูกความเจริญจากการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร (Urbanization) ข้ามฟากมารุกรานคุกคามหนักขึ้น ๆ ซึ่งทำให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่ที่มีความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพกับชุมชนโบราณและวัดวาอาราม ศาลเจ้า มัสยิด โบสถ์คริสต์ อันเป็นแหล่งโบราณคดีและศิลปกรรมย่านการค้าเก่าแก่ย่านประวัติศาสตร์สำคัญอย่างรุนแรงและรวดเร็ว มรดกของชาติและของมนุษยชาติกำลังมีความเสี่ยงต่อการสูญหายถูกทำลาย ข้อมูลประวัติศาสตร์ชาติและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนโบราณบนพื้นที่ดังกล่าวกำลังถูกลบเลือนไป

วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยพะเยา สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวและโรงแรม ตระหนักถึงความสูญเสียที่กำลังเกิดขึ้นบนพื้นที่ดังกล่าว จึงได้นำนิสิตระดับมหาบัณฑิตและดุขุบัณฑิตของสาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวและโรงแรม ลงพื้นที่บริเวณเขตคลองสานเพื่อสำรวจและวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกิดขึ้น ได้พบว่า ผลกระทบของการขยายตัวเชิงเศรษฐกิจของฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยามายังเขตคลองสาน ก่อให้เกิดผลกระทบต่อศาสนสถานในเขตคลองสาน มีการสร้างโรงแรม 5 ดาวและศูนย์การค้าขนาดใหญ่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา โดยสร้างเป็นอาคารสูง 10-20 ชั้นค้าหลังคาพระอุโบสถ ซ่อฟ้า ไบระกา ยอดสถูปเจดีย์ ก่อให้เกิดมลภาวะทั้งทางอากาศทางน้ำ และโดยเฉพาะมลพิษทางสายตาที่เรียกว่า “อูจาดทศนะ” (Vision Pollution)

วิทยาลัยการจัดการ ตระหนักถึงความจำเป็นในการแสวงหาแนวทางในการอนุรักษ์ศิลปกรรมล้ำค่า เช่น ยุคอยุธยาตอนกลาง สถาปัตยกรรมอันงดงาม ได้แก่ พระอุโบสถที่มีหน้าต่าเป็นรูปพญาคบประติมากรรมพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ แกะสลักด้วยไม้สักทอง กรุงศรีอยุธยามีคัมภีร์โบราณ อายุ 394 ปี เพื่อสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมไทยอย่างยั่งยืน โดยการพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในวัดในเขตคลองสาน

วัดทองนพคุณเขตคลองสานนับเป็นศาสนสถานที่กำลังถูกคุกคามอย่างหนักในพื้นที่ดังกล่าว โดยมีที่ตั้งอยู่ใกล้ชิดศูนย์การค้าไอคอนสยาม โรงแรมบันยันทรี โรงแรมเพนนิงฮูล่า วัดทองนพคุณเป็นวัดเก่าแก่อายุตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา มีศิลปกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ที่โดดเด่น อีกทั้งยังคง

เป็นวัดที่มีการศึกษาปฏิบัติจิตฝึกสมาธิวิปัสสนา วิทยาลัยการจัดการ พิจารณาว่ามีความจำเป็นต้องทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร” เพื่ออนุรักษ์ศิลปกรรมภายในวัดและเพื่อใช้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นสะพานเชื่อมโยงการขยายตัวของเศรษฐกิจทุนนิยมกับการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมที่ล้ำค่าของชาติและเพื่อเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ทำกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในมิติด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ มิติด้านการฝึกปฏิบัติจิต ฝึกสติ ฝึกสมาธิในวัดเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตทางโลกอันจะนำไปสู่มิติของการมีปัญญาเพื่อสัมผัสอริยสัจและมีจิตเป็นอิสระพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

โจทย์วิจัย/ปัญหาวิจัย

ศักยภาพและแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในวัดทองนพคุณเขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาศักยภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในวัดทองนพคุณเขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร
- 2) เพื่อเสนอแนะแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

- 1) ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาพื้นที่วัดทองนพคุณ การตรวจสอบทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของพื้นที่ดังกล่าว การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค (SWOT) และการสังเคราะห์ TOWS เพื่อแสวงหาแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในวัดทองนพคุณเขตคลองสาน
- 2) ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยทำการวิจัยพื้นที่วัดทองนพคุณ และพื้นที่รอบ ๆ ซึ่งเป็นบริบทของวัด
- 3) ขอบเขตด้านประชากร ในการวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จากภาครัฐ 8 คน ภาคเอกชน 8 คน ชุมชน 4 คน พระสงฆ์และสามเณร 4 รูป นักท่องเที่ยว 8 คน รวม 32 คน
- 4) ขอบเขตด้านเวลา ผู้วิจัยทำการวิจัยระหว่างวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2562 ถึงวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2563

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ

1) แบบรายการการศึกษาชุมชน (Community Checklists) ของสถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ซึ่งประกอบด้วย ข้อมูลกายภาพ ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ สังคม เพื่อศึกษาชุมชนในวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน

2) แบบตรวจสอบทรัพยากรท่องเที่ยว (Tourism Resource Audit Checklists) ของสถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (Godfrey Clarke, and Cassell, 2000)

3) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มย่อย (In-depth Interview and Focus Group Form) โดยมีกระบวนการดังนี้ การ Focus Group ซึ่งเป็นเครื่องมือที่มีโครงสร้าง มีหัวข้อ ได้แก่ ความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูล ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน ศักยภาพของ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของชุมชน ในการพัฒนาการท่องเที่ยวตลอดจน วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ โครงการ และข้อเสนอแนะ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ทำการศึกษาเอกสารข้อมูลทุติยภูมิและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อรวบรวมแนวคิดทฤษฎีของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในวัด

2) ทำการเก็บข้อมูลปฐมภูมิในภาคสนาม โดยใช้เครื่องมือและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากภาคีต่าง ๆ คือ หัวหน้างานฝ่ายพัฒนาเขตคลองสาน ผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา ผู้ประกอบการในธุรกิจการท่องเที่ยว เช่น มัคคุเทศก์ พนักงานขับรถ ขับเรือ ร้านค้า ภัตตาคาร ร้านอาหาร ที่พัก โฮสเทล โฮมสเตย์ ผู้แทนชุมชนวัดทองนพคุณ ครูอาจารย์ โรงเรียน ตลอดจนนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในวัดทองนพคุณ และทำการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ดังนี้

2.1) การศึกษาชุมชนวัดทองนพคุณ ด้วยเครื่องมือตรวจสอบชุมชนศึกษา

2.2) การตรวจสอบทรัพยากรท่องเที่ยวในวัดทองนพคุณและพื้นที่ที่ปริมาตร

2.3) การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรคของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในวัดทองนพคุณ (SWOT) ตลอดจนการสังเคราะห์สรุปกลยุทธ์ของการพัฒนาดังกล่าวด้วย TOWS

2.4) การตรวจสอบศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดทองนพคุณ ในภาพรวม

2.5) การนำข้อมูลจากการวิเคราะห์ SWOT และสังเคราะห์ TOWS ตลอดจนข้อสรุปเกี่ยวกับศักยภาพของพื้นที่ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มาร่วมกันกำหนดแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบดังกล่าวในวัดทองนพคุณตามแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาการท่องเที่ยวในวัด โดยพิจารณาถึงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการพัฒนาจิตใจซึ่งจะเกิดขึ้นทุกด้านไปพร้อม ๆ กัน เพื่อสร้างการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในวัดทองนพคุณที่มีความสมดุลและความยั่งยืนในภาพรวม

การตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อมูลโดยนำข้อมูลที่ได้จากภาคสนามมาจัดหมวดหมู่ และวิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) จัดกลุ่มและลำดับความสำคัญของเนื้อหา

วิเคราะห์จำแนกสรุปประเด็นสำคัญ ในส่วนที่เกี่ยวกับการตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) โดยตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งที่มาของข้อมูลในด้านเวลา สถานที่ และแหล่งข้อมูลผู้ให้ข้อมูลที่แตกต่างกันในพื้นที่วิจัยเพื่อความถูกต้องของข้อมูล (Chantawanit, 2015)

ผลการวิจัย

ผลการศึกษารวมชนวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการศึกษาศักยภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวของวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

กรุงเทพมหานคร ตั้งอยู่ในภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) ของที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยมีระบบนิเวศวัฒนธรรม (Cultural Ecosystem) ตอนปลายของแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนไหลลงทะเลบริเวณอ่าวไทย ซึ่งเป็นระบบนิเวศเก่าแก่ที่มนุษย์ใช้มานานกว่า 700 ปี เริ่มเป็นเมืองหลวงของประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2325 มีพื้นที่ 1,568.737 ตารางกิโลเมตร มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 2.311 เมตร ภูมิอากาศอยู่ใต้อิทธิพลของลมมรสุม แหล่งน้ำสำคัญ คือ แม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งไหลผ่านท้องที่เขตต่าง ๆ เช่น คลองสาน ธนบุรี บางกอกน้อย บางกอกใหญ่ พระนคร ยานนาวา มีคลองประมาณ 1,400 คลอง กระจายทั่วพื้นที่ เช่น คลองสาน คลองสมเด็จพระเจ้าพระยา คลองบางกอกใหญ่ คลองแสนแสบ ฯลฯ กรุงเทพมหานครเป็นเขตการปกครองพิเศษ ที่มีการปกครองจำนวน 50 เขต และ 154 แขวงเขตคลองสาน เป็นเขตการปกครองที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก (ฝั่งธนบุรี) มีพื้นที่ทั้งหมด 6.87 ตารางกิโลเมตร แบ่งเขตการปกครองเป็น 4 แขวง ได้แก่ แขวงสมเด็จพระเจ้าพระยา แขวงคลองสาน แขวงคลองตันไทร และแขวงบางลำภูล่าง มีจำนวนประชากร 72,514 คน (แผนปฏิบัติการประจำปี พ.ศ.2562)

ในส่วนที่เกี่ยวกับลักษณะทางสังคม เขตคลองสาน เป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรมที่โดดเด่นอย่างยิ่งมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยเป็นพื้นที่ ๆ มีโบราณสถาน ศาสนสถาน ย่านประวัติศาสตร์ ย่านการค้าโบราณระดับนานาชาติ มีวัดเก่าแก่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรมและจิตรกรรมของสังคมชุมชนเขตคลองสาน มีการพัฒนาที่สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยปลายกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี สมัยรัตนโกสินทร์ มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสเศรษฐกิจ สังคม การเมืองอย่างต่อเนื่องจวบจนถึงยุคปัจจุบัน เขตคลองสาน มีเอกลักษณ์ของการผสมผสานระหว่างบทบาทอันโดดเด่นในอดีตและความเจริญยุคหลังสมัยใหม่ของศตวรรษที่ 21 Chuwichian, (2000) ซึ่งสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันทำให้เขตคลองสานได้รับผลกระทบจากการเติบโตขยายพื้นที่ของเมืองหลวง (Urbanization) และการขยายตัวทางเศรษฐกิจทุนนิยมที่ข้ามพากมาจากฝั่งกรุงเทพมหานครฝั่งตะวันออก โดยมีสะพานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สะพานพระพุทธยอดฟ้าและสะพานพระปกเกล้า เป็นตัวเชื่อมเขตต่าง ๆ สองฟากฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา มีเส้นทางคมนาคมทางเรือ มีการขยายเส้นทางรถไฟและรถใต้ดินมาฝั่งธนบุรี มีการสร้างอาคารสูงเป็นสำนักงานและที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้น มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่รวดเร็วแต่ขาดสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่สามารถรองรับการเติบโตดังกล่าว ทำให้เกิดปัญหาถนนคับแคบ มีการจราจรติดขัดไปทั่วพื้นที่ ๆ เคยเป็นเพียงหมู่บ้านโบราณเล็ก ๆ ในกรุงเทพมหานคร ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวในเขตคลองสานมากขึ้น เพราะมีระบบขนส่งมวลชนที่สะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นศาสนสถานที่โดดเด่น

วัดทองนพคุณ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวที่เข้ามา
มาจากฝั่งพระนครมาศูนย์การค้าไอคอนสยามหรือมาพักในโรงแรม และโฮสเทลในเขตคลองสาน
จึงควรมีการแสวงหาแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในวัดทองนพคุณ

ผลการตรวจสอบทรัพยากรท่องเที่ยวในวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน

1) ทรัพยากรท่องเที่ยวธรรมชาติที่สำคัญในวัดทองนพคุณ ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา
คลองสมเด็จพระเจ้าพระยา คลองสาน 2) ทรัพยากรวัฒนธรรม ได้แก่ พระอุโบสถ พระวิหาร พระเจดีย์
องค์ใหญ่ มณฑปพระพุทธบาทจำลอง สำเภาจิน ประติมากรรมภาพชุดพุทธประวัติ รั้ววัง
พระประธานในพระอุโบสถ พระประธานประจำพระวิหาร จิตรกรรมในพระอุโบสถ คัมภีร์ ไบลาน
โบราณ 3) ทรัพยากรมรดกโลก เทศกาล ประเพณี ได้แก่ วันเข้าพรรษา ประเพณีการเทศน์มหาชาติ
ตักบาตรดาวดึงส์ในวันออกพรรษา ประเพณีสวดมนต์ เวียนเทียน ปฏิบัติธรรม ฟังเทศน์ ในวันวิสาขบูชา
วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา ประเพณีสงกรานต์ มีการทำบุญตักบาตร สรงน้ำพระพุทธรูปสำคัญและ
พระสงฆ์สามเณร 4) ทรัพยากรกิจกรรม ทำวัตรสวดมนต์ฟังเทศน์ในวันพระ เข้าร่วมกิจกรรมเวียน
เทียน ฟังเทศน์มหาชาติ ปฏิบัติธรรม ร่วมบวชชีพรามณ์ ร่วมทำบุญตักบาตรสรงน้ำพระ
ในวันสงกรานต์ ร่วมโครงการเข้าวัด สมาทาน ศีล สวดมนต์ นั่งสมาธิ ฝึกสติ ฟังธรรม ทุกวันเสาร์
อาทิตย์ วันพระและวันสำคัญต่าง ๆ ร่วมโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ร่วมกิจกรรมสวดมนต์
ข้ามปี ร่วมโครงการชุมชนรักษาศีล 5 โรงเรียนศีล 5 โรงพยาบาลศีล 5 ร่วมกิจกรรมพัฒนาคุณภาพ
ชีวิตของเขตคลองสาน ร่วมกิจกรรมการถวายผ้าพระกฐินหลวงประจำปี 5) ทรัพยากรการบริการ
การเข้าถึงวัดทองนพคุณสามารถมาทางน้ำโดยใช้เรือด่วนเจ้าพระยาและเรือข้ามฟากเรือโดยสาร
สำหรับนักท่องเที่ยว ทางบกสามารถมาโดยรถไฟฟ้า BTS รถใต้ดิน รถประจำทาง รถแท็กซี่
รถตุ๊กตุ๊ก ฯลฯ ส่วนด้านที่พักแรม มีโรงแรมบันยันทรี โรงแรมเพนนินซูล่า โฮสเทล โฮมสเตย์
ในเขตคลองสาน มีย่านการค้า เช่น บริเวณไอคอนสยาม มีสตรีทฟู้ดในเขตคลองสาน เช่น ถนนท่าดินแดง
ถนนลาดหญ้า ย่านตลาดพลู ตลาดนัดเชิงสะพานพระพุทธยอดฟ้า

ผลการวิเคราะห์ SWOT และ TOWS ของการพัฒนาการท่องเที่ยวในวัดทองนพคุณ

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์ SWOT และ TOWS ของการพัฒนาการท่องเที่ยววัดทองนพคุณ

	จุดแข็ง (Strength: S) 1. วัดตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา เข้าถึงได้ทั้งทางบก และทางน้ำ 2. เป็นวัดโบราณอายุ 394 ปี 3. พระอุโบสถ และจิตรกรรมมีเอกลักษณ์โดดเด่น 4. มีประติมากรรมนูนสูงปิดทองภาพชุดพุทธประวัติและคัมภีร์โบราณอายุ 394 ปี 5. วัดมีความเชี่ยวชาญการสอนวิปัสสนาการปฏิบัติธรรม 6. วัดมีกิจกรรมพุทธศาสนาหลากหลาย	จุดอ่อน (Weakness: W) 1. วัดขาดแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในวัด 2. ขาดแผนการตลาดดิจิทัลเพื่อเผยแพร่วัด 3. ขาดแผนการพัฒนาการเป็นศูนย์ปฏิบัติธรรมวิปัสสนา 4. ขาดระบบการสื่อความหมายด้านการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ 5. ขาดการกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในวัด 6. ขาดการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยววัดต่าง ๆ ในเขตคลองสาน
โอกาส (Opportunity: O) 1. กระแสโลกด้านการท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม 2. กระแสโลกด้านการท่องเที่ยวมิติปฏิบัติจิตเพื่อความสงบ 3. กระแสโลกด้านการนำพุทธเศรษฐศาสตร์มาแทนเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมในชีวิต 4. โอกาสการมีตลาดนักท่องเที่ยวจีนและอินเดียมาเที่ยว 5. โอกาสด้านโลจิสติกส์การเข้าถึง 6. โอกาสการเผยแพร่วัดบนอินเทอร์เน็ต	จุดแข็ง+โอกาส (SO) 1. สร้างแบรนด์ท่องเที่ยววัดทองสองธรรม ศึกษาธรรมในธรรมชาติริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา 2. สร้างแบรนด์ท่องเที่ยววัดทองนพคุณ ศึกษาศิลปะไทยโบราณ 3 ยุค: อยุธยา-ธนบุรี-รัตนโกสินทร์ 3. สร้างแบรนด์ท่องเที่ยววัดทองนพคุณ แกะรอยปริศนาธรรมบนจิตรกรรมแนวสมัยนิยม สุกุลช่างขรัวอินโข่ง 4. สร้างแบรนด์ท่องเที่ยววัดทองนพคุณ อบรมจิตด้วยศีล สมาธิ ปัญญาเพื่อฟื้นฟูทุกซ์	จุดอ่อน+โอกาส (WO) 1. สร้างแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในวัดทองนพคุณอย่างยั่งยืน 2. สร้างแผนการตลาดดิจิทัลเพื่อเผยแพร่วัดบนอินเทอร์เน็ต 3. สร้างแผนพัฒนาวัดเป็นศูนย์ปฏิบัติธรรม ศิล สมาธิ ปัญญา 4. สร้างคู่มือสื่อความหมายเส้นทางท่องเที่ยววัดทองนพคุณ 5. สร้างเส้นทางทัวร์วัดทองนพคุณ 6. สร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวต่าง ๆ ในเขตคลองสาน

ตารางที่ 1 (ต่อ)

อุปสรรค (Threat: T)	จุดแข็ง+อุปสรรค (ST)	จุดอ่อน+อุปสรรค (WT)
1. มีวัดที่เป็นคู่แข่งโดยรอบ 2. มีอุทกภัยจากแม่น้ำเจ้าพระยาท่วมวัด 3. มีภูมิอากาศโลกแปรปรวน 4. มีการรุกรานของการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร ๑ วัด 5. มีปัญหาเศรษฐกิจ การเมืองภายในและภายนอกประเทศ 6. มีปัญหาการก่อการร้าย โรคระบาด ภัยธรรมชาติ 7. ขาดทุนสนับสนุน การอนุรักษ์และพัฒนาวัด	1. เปลี่ยนวัดคู่แข่งเป็นวัดพันธมิตรเพื่อสร้างแพคเกจทัวร์ไหว้พระ 9 วัดคลองสาน 2. สร้างแผนป้องกันโบราณสถานในวัดจากอุทกภัย 3. เชื่อมโยงการท่องเที่ยวจากห้างไอคอนสยามสู่วัดทองนพคุณ 4. เชื่อมโยงเส้นทางทัวร์จักรยานข้ามฟากจากฝั่งกทม. สู่อำเภอคลองสาน 5. เชื่อมโยงเส้นทางทัวร์ วัดทองนพคุณ-วัดทองธรรมชาติ-ล้ง 1919	1. รวมพลังบ้าน วัด โรงเรียน และเขตคลองสาน ร่วมกันพัฒนาวัดสีเขียวธรรมนิยสถาน นำเที่ยว นำอยู่ปฏิบัติธรรม 2. จัดอบรมไถ่ถอนเกี่ยวกับวัดภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และจีน 3. จัดอบรมการฝึกปฏิบัติจิตแนวไตรสิกขาแก่บ้าน วัด โรงเรียน และนักท่องเที่ยว 4. จัดอบรมแผนเตรียมความพร้อมรับมือพิบัติโรคระบาด การก่อการร้าย วิกฤตเศรษฐกิจ

หลังจากการวิเคราะห์ SWOT คือ การตรวจสอบสภาพแวดล้อมภายใน (จุดแข็ง และจุดอ่อน) ของการพัฒนาการท่องเที่ยวในวัดทองนพคุณในปัจจุบัน และการตรวจสอบสภาพแวดล้อมภายนอก (โอกาส และอุปสรรค) ในอนาคต ที่จะมากระทบการพัฒนาดังกล่าว ได้มีการนำผลการวิเคราะห์ SWOT มาทำการสังเคราะห์ที่เข้าด้วยกันตามตารางที่ 1 เพื่อแสวงหายุทธศาสตร์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวในวัดทองนพคุณ คือ การสังเคราะห์ TOWS ของการพัฒนา ดังนี้

1) เมื่อนำจุดแข็งมาผนวกเข้ากับโอกาส (SO) ทำให้มีโอกาสสร้างแบรนด์ สร้างแบรนด์ท่องเที่ยววัดทองสองธรรม ศึกษาธรรมในธรรมชาติริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา แบรินด์ทัวร์วัดทองนพคุณ ศึกษาศิลปะไทยโดดเด่น 3 ยุค ออยุธยา-ธนบุรี-รัตนโกสินทร์ แบรินด์ทัวร์วัดทองนพคุณ แกะปริศนาธรรมจากจิตรกรรมฝาผนังล้ำค่าของจิตรกรเอก แบรินด์ปฏิบัติธรรมวัดทองนพคุณ อาจหาญ ร่ำเรียงบันเทิงในทางศีลสิกขา สู่จิตสิกขา และปัญญาสิกขา

2) เมื่อนำจุดอ่อนมาผนวกกับโอกาส (WO) วัดทองนพคุณต้องปรับจุดอ่อนให้เป็นจุดแข็งเพื่อสามารถใช้โอกาสที่มีอยู่ได้ การสร้างแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในวัดทองนพคุณ อย่างยั่งยืน สร้างแผนการตลาดดิจิทัล เพื่อเผยแพร่วัดบนอินเทอร์เน็ต สร้างแผนพัฒนาวัดเป็นศูนย์ปฏิบัติธรรม: ศิล สมาธิ ปัญญา สร้างคู่มือสื่อความหมายเส้นทางท่องเที่ยววัดทองนพคุณ สร้างเส้นทางทัวร์วัดทองนพคุณ และสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยววัดต่าง ๆ ในเขตคลองสาน

3) เมื่อนำจุดแข็งมาผนวกกับอุปสรรค (ST) วัดทองนพคุณต้องพยายามหาทางปรับอุปสรรคให้เป็นโอกาส เพื่อใช้จุดแข็งกับโอกาสใหม่ที่จะสร้างขึ้น ได้แก่ การเปลี่ยนวัดคู่แข่งเป็นวัดพันธมิตรเพื่อสร้างแพคเกจทัวร์ไหว้พระ 9 วัด เขตคลองสาน การสร้างแผนป้องกันโบราณสถานในวัดจากอุทกภัย การเชื่อมโยงการท่องเที่ยวจากห้างไอคอนสยามสู่วัดทองนพคุณ การเชื่อมโยงเส้นทางทัวร์จักรยานข้ามฟาก กทม.สู่อำเภอคลองสาน การเชื่อมโยงเส้นทางทัวร์วัดทองนพคุณ-วัดทองธรรมชาติ-ล้ง 1919

4) เมื่อนำจุดอ่อนมาผนวกกับอุปสรรค (WT) วัดทองนพคุณจะต้องพยายามนำจุดอ่อนที่แก้เป็นจุดแข็งมาใช้โอกาสใหม่ที่ปรับจากอุปสรรค เพื่อสามารถพัฒนาการท่องเที่ยวได้ในระดับหนึ่ง และเพื่อเตรียมความพร้อมทางกายและใจ รองรับภัยพิบัติ โรคระบาด วิกฤตเศรษฐกิจ การก่อการร้าย ฯลฯ ให้เกิดความเสียหายน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ (Preparedness) ได้แก่ การรวมพลังบ้าน วัด โรงเรียน และเขตคลองสาน เพื่อพัฒนาวัดทองนพคุณเป็นวัดสีเขียวร่มณีสถาน นำเที่ยว นำอยู่ปฏิบัติธรรม การจัดอบรมไค้่นำเที่ยววัดทองนพคุณภาษาไทย อังกฤษ และจีน การจัดอบรมการฝึกปฏิบัติจิตแนวไตรสิกขาแก่บ้าน วัด โรงเรียน นักท่องเที่ยว การจัดอบรมแผนเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติ โรคระบาด การก่อการร้าย และวิกฤตต่าง ๆ

ผลการวิเคราะห์ศักยภาพของวัดทองนพคุณในการพัฒนาการท่องเที่ยว

วัดทองนพคุณมีศักยภาพด้านการมีทรัพยากรท่องเที่ยวที่โดดเด่นด้านธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม เทศกาล งานประเพณี กิจกรรมทางศาสนาที่หลากหลาย มีการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวในวัดได้ในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะการอนุรักษ์ดูแลรักษามรดกด้านศิลปวัฒนธรรมของพุทธศาสนา ได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรมในวัด ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน ในการอนุรักษ์วัดทองนพคุณ และพัฒนาการท่องเที่ยวในวัด ชุมชนมีส่วนร่วมในระดับหนึ่ง และชุมชนได้เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอ

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการสร้างแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในวัดทองนพคุณ

วัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร มีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ วัดแห่งนี้เป็่นวัดเก่าแก่อายุเกือบ 400 ปี โดยสันนิษฐานจากข้อมูลคัมภีร์โบราณที่ค้นพบที่วัดทองนพคุณ ซึ่งจารึกไว้ในใบลานบอกยุคและปีที่แต่งย่อไปถึง พ.ศ. 2166 ซึ่งตรงกับสมัยพระเจ้าทรงธรรมแห่งกรุงศรีอยุธยา จึงสันนิษฐานว่าวัดทองนพคุณคงสร้างมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาตอนกลางแล้ววัดแห่งนี้มีทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วัฒนธรรม อัตลักษณ์ด้านสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นของพระอุโบสถและพระวิหาร ด้านประติมากรรม คือ พระพุทธรูปที่มีเอกลักษณ์งดงามของศิลปะไทย 3 ยุค ด้านจิตรกรรม คือ จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถฝีมือสกุลช่างขรัวอินโข่งสมัยต้นรัตนโกสินทร์อันมีชื่อเสียง เป็นที่เลื่องลือกล่าวขานกันมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 ทั้งในด้านศิลปะการวาดจิตรกรรมและการแหวกแนวจากประเพณีการวาดจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถเชิงอุดมคติมาเป็นแนวคิดแบบสังคมนิยม โดยมีการแฝงปริศนาธรรมอันลึกลับเกี่ยวกับหัวข้อธรรมในพระพุทธศาสนา

นอกเหนือไปจากนั้น วัดทองนพคุณยังเป็นศูนย์ตักสิลาของการศึกษาธรรม ทั้งทางแนวปฏิบัติ และโดยเฉพาะแนวทางปฏิบัติ เพื่อมุ่งสู่การสัมผัสธรรมในระดับปฏิเวธ จากผลการวิเคราะห์ SWOT และสังเคราะห์ TOWS ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในวัดทองนพคุณ ทำให้สามารถกำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) คือ แนวทาง เข้มทิศ ทิศทาง ความใฝ่ฝัน ความปรารถนาที่จะพัฒนาวัดทองนพคุณในเชิงการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในอนาคต 20 ปี โดยบ้าน วัด โรงเรียนและผู้วิจัยได้ร่วมกันกำหนดแนวทางพัฒนาตามวิสัยทัศน์ดังกล่าวในรูปแบบของแบรด์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดทองนพคุณ พร้อมทั้งนำเสนอโครงการของแผนปฏิบัติการของแต่ละแบรด์ดังต่อไปนี้

1) แบรินด์ที่ 1 ท่องเที่ยววัดทองสองธรรม: ศึกษาธรรมในธรรมชาติริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา มีโครงการสร้างเส้นทางท่องเที่ยววัดทองนพคุณ โครงการสร้างคู่มือสื่อความหมายเส้นทางท่องเที่ยววัดทองนพคุณ โครงการสร้างแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืนของวัดทองนพคุณ โครงการสร้างแผนการตลาดดิจิทัลเพื่อเผยแพร่การท่องเที่ยววัดทองนพคุณ บนอินเทอร์เน็ตโครงการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวทางจักรยานในวัดทองนพคุณ (Barrett, 2017) โครงการปรับภูมิทัศน์บริเวณวัดและทำน้ำวัดทองนพคุณให้เป็นรมณีสถาน โครงการป้องกันโบราณสถานในวัดทองนพคุณจากอุทกภัย โครงการปลูกต้นไม้ในพุทธประวัติ เช่น ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นสาละ ต้นรัง ในบริเวณวัด โครงการปลูกต้นไม้ พืชพันธุ์ไม้สมุนไพรในบริเวณวัด โครงการดักไขมัน บำบัดน้ำเสียของวัดทองนพคุณ โครงการพลังงานแสงอาทิตย์บ้าน วัด โรงเรียน วัดทองนพคุณ

2) แบรินด์ที่ 2 ท่องเที่ยววัดทองนพคุณ ศึกษาศิลปะไทยโบราณ 3 ยุค ออยุธยา - ธนบุรี - รัตนโกสินทร์: มีโครงการอบรมศิลปะไทย 3 ยุคในวัดทองนพคุณสำหรับมัคคุเทศก์ บ้าน วัด โรงเรียน วัดทองนพคุณ โครงการศึกษาและเผยแพร่คัมภีร์ปาฏิหาริย์ 394 ปี ที่วัดทองนพคุณ โครงการเผยแพร่และนำชมประติมากรรมภาพชุดพุทธประวัติ งานประติมากรรมสูงปิดทอง ศาสนศิลป์อันล้ำค่า โครงการศึกษาและอนุรักษ์สถาปัตยกรรมโดดเด่นของพระอุโบสถและพระวิหารวัดทองนพคุณ โครงการศึกษาและอนุรักษ์พระพุทธรูปโบราณหลวงพ่อบุญรอดและพระพุทธรูปในพระวิหารวัดทองนพคุณ โครงการอนุรักษ์และเผยแพร่ตำนานสำเภากันวัดทองนพคุณ โครงการนำศิลปะไทยวัดทองนพคุณขึ้นบนโซเชียลมีเดียเพื่อการท่องเที่ยวเสมือนจริง (Virtual Tourism) โครงการท่องเที่ยวเสมือนจริงศึกษาพุทธประวัติสลักนูนสูงปิดทองที่วัดทองนพคุณบนโซเชียลมีเดีย

3) แบรินด์ที่ 3 ท่องเที่ยววัดทองนพคุณ แกะรอยภาพปริศนาธรรมบนจิตรกรรมแนวสังขนิมิต สกulptural ช่างขรัวอินโข่ง: มีโครงการอบรมจิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น สกulptural ช่างขรัวอินโข่ง การปฏิวัติรูปแบบจิตรกรรมไทยจากแนวอุดมคติสู่แนวสังขนิมิต โครงการศึกษาและสื่อความหมายปริศนาธรรมจิตรกรรมภาพคัมภีร์พระไตรปิฎก โครงการศึกษาและสื่อความหมายภาพปริศนาธรรม ภาพพระเวสสันดรชาดกกัณฑ์ทศพร โครงการศึกษาปริศนาธรรมภาพต้นไม้ 3 ต้น โครงการศึกษาปริศนาธรรมภาพฉัตรธง ภาพนก และภาพลิง โครงการสื่อความหมายพุทธปรัชญาจากพุทธศิลป์ โครงการศึกษาปริศนาธรรมจากจิตรกรรมวัดทองนพคุณบนโซเชียลมีเดีย

4) แบรินด์ที่ 4 ท่องเที่ยววัดทองนพคุณ อบรมจิตด้วยศิลปะ สมาธิ ปัญญา เพื่อพ้นทุกข์: มีโครงการบ้าน วัด โรงเรียน โรงพยาบาล ชุมชนวัดทองนพคุณรักษาศีล 5 โครงการอบรมอานาปานสติกำหนดลมหายใจเข้า-ออก เพื่อพัฒนาจิตและปัญญา โครงการอบรมการตั้งสติกำหนดการพิจารณา สิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริง ตามแนวสติปัญญา 4 โครงการศึกษาแก่นพุทธศาสนา ชั่วกับดี อปริยัติเท่ากัน จากโลกสมมติที่เป็นคู่ ออกสู่โลกุตรชนะทุกซ์ โครงการท่องเที่ยวปฏิบัติธรรมเสมือนจริงที่วัดทองนพคุณบนโซเชียลมีเดีย

สรุป

งานวิจัยเรื่อง “แนวทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร” ได้บรรลุวัตถุประสงค์ข้อ 1 และข้อ 2 ทุกประการ โดยวัดทองนพคุณมีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวดังกล่าวของวัดทองนพคุณ ได้แก่ การกำหนดวิสัยทัศน์ในอนาคตไว้ในรูปของแบรินด์ท่องเที่ยว 4 แบรินด์ พร้อมโครงการ

ของแผนปฏิบัติการเพื่อบรรลุเป้าหมายของวิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้ แบรินด์ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดทองนพคุณ ได้แก่ แบรินด์ท่องเที่ยววัดทองสองธรรม ศึกษาธรรมในธรรมชาติริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา แบรินด์ท่องเที่ยววัดทองนพคุณศึกษาศิลปะไทยโบราณ 3 ยุค ออยุธยา - ธนบุรี - รัตนโกสินทร์ แบรินด์ท่องเที่ยววัดทองนพคุณ แกะรอยภาพปริศนาธรรมบนจิตรกรรมแนวสังขนิมต สกulpture ชั่ววินโง่ง และแบรินด์ท่องเที่ยววัดทองนพคุณ อบรมจิตด้วยศีล สมาธิ ปัญญาเพื่อพันทุกข์

อภิปรายผล

วัดเป็นมรดกทางพุทธศาสนาและเป็นมรดกวัฒนธรรมที่มีค่าอย่างยิ่งของประเทศไทย ข้อมูลทางโบราณคดี ศิลปกรรม วรรณกรรม และประวัติศาสตร์บ่งชี้ว่า ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 หรือ พ.ศ. 2000 ลงมา มีชุมชนตั้งถิ่นฐานอยู่ตามเส้นทางแม่น้ำเจ้าพระยาจากกรุงศรีอยุธยา ก่อนออกสู่อ่าวไทย โดยเฉพาะชุมชนที่อยู่บนปากฝั่งตะวันตกของแม่น้ำบริเวณฝั่งธนบุรี มีวัดเก่าแก่ที่มีศิลปะอยุธยาจำนวนมากในบริเวณดังกล่าว ได้แก่ ย่านบางพลัด บางกอกน้อย บางกอกใหญ่ ตลิ่งชัน คลองสาน ฯลฯ ศิลปกรรมสมัยอยุธยาตอนกลางและตอนปลายที่ตกค้างอยู่ในบริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำพระยาก็ยังถูกความเจริญจากการขยายตัวของกรุงเทพมหานครคุกคามมากขึ้น ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพแก่ชุมชนและวัดวาอาราม อันเป็นแหล่งที่พบหลักฐานทางโบราณคดี และศิลปกรรมที่สำคัญดังกล่าวมาอย่างรวดเร็ว วัดทองนพคุณในเขตคลองสานจัดเป็นวัดที่มีความเสี่ยงต่อการสูญหายทำลายข้อมูลหลักฐานทางศิลปกรรมมากที่สุด เพราะถูกห้อมล้อมโดยศูนย์การค้า ไอคอนสยาม และโรงแรมห้าดาวหลายแห่ง

วัดทองนพคุณเป็นศิลปกรรมเพชรน้ำหนึ่งของฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณชุมชนเก่าแก่ของเขตคลองสาน มีศักยภาพด้านการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่โดดเด่นอย่างยิ่ง ภายในวัดมีมรดกทางศิลปวัฒนธรรมเก่าแก่อันล้ำค่าซ่อนแฝงอยู่ในทุกมุมมอง ความล้ำค่าของทรัพยากรศิลปกรรมของวัดทองนพคุณประกอบด้วยความงดงามของพุทธศิลป์ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แฝงความลุ่มลึกของพุทธปรัชญาอันเป็นแก่นพุทธศาสนาไว้ได้อย่างแนบเนียนที่สุด นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในวัดแห่งนี้มีโอกาสทองในชีวิตที่จะได้สัมผัสทั้งความงามด้านศิลปกรรมแนวสังขนิมตที่แหวกแนวแตกต่างจากศิลปกรรมแนวอุดมคติดั้งเดิมและทั้งโอกาสในการแกะรอยปริศนาธรรมที่แฝงเร้นอยู่เบื้องหลังศิลปะดังกล่าวเพื่อค้นพบแก่นพุทธศาสนาอันเป็นมงคลสูงสุดแก่ชีวิตมนุษย์

การพัฒนาศักยภาพดังกล่าวของวัดทองนพคุณในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จึงสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ชาติ Thailand 4.0 (พ.ศ. 2561 – 2580) ในยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ซึ่งมีเป้าหมายของการพัฒนาที่มุ่งเน้นการยกระดับศักยภาพของประเทศในหลากหลายมิติบนพื้นฐานแนวคิด 3 ประการ ได้แก่ การต่อยอดอดีตโดยมองกลับไปที่รากเหง้าของอัตลักษณ์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต การปรับปรุงปัจจุบันและการสร้างคุณค่าใหม่ในอนาคต

ในการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของเนื้อหาเชิงพุทธศิลป์ ในสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรมในวัดทองนพคุณ ควรให้ความสำคัญกับการสื่อความหมายที่เลื่อนไหลจากการให้ความรู้เกี่ยวกับลักษณะของศิลปะไทยที่ปรากฏให้เห็นชัดเจนจับต้องได้ (Tangible) ไปสู่การแกะรอยปริศนาธรรมนำไปสู่อรรถความรู้ เนื้อหาด้านพุทธปรัชญา และอภิปรัชญา ซึ่งเป็นความหมายของศิลปวัฒนธรรมในระดับโครงสร้างลึกที่จับต้องไม่ได้ (Intangible)

(Richard, 2010) เช่น การสื่อความหมายของพระเจดีย์องค์ใหญ่ในวัดทองนพคุณ เป็นรูปแบบเจดีย์ทรงเครื่องย่อมุมไม้สิบสอง ประกอบด้วยส่วนฐานเรียกว่ามาลัยเถา 3 ชั้น ส่วนองค์ระฆังและส่วนยอดมีเม็ดนิพพานประดับอยู่และควรต่อยอดการสื่อความหมายด้านพุทธศิลป์ด้วยการสื่อความหมายระดับโครงสร้างลึก (Deep Structure) โดยการให้ความหมายขององค์เจดีย์ว่า ส่วนฐานมาลัยเถา 3 ชั้น นั้นมีพุทธปรัชญาแฝงอยู่คือ หมายถึงไตรภูมิ คือ ภูมิ 3 ภูมิ ที่เป็นภพของการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธศาสนา ได้แก่ กามภูมิ รูปภูมิ และอรุณภูมิ ส่วนองค์ระฆังเป็นสัญลักษณ์เรียกกันว่าห้องพระธาตุ หมายถึงพระธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ส่วนปลียอดที่เรียกว่าปล้องไฉนนั้นเป็นสัญลักษณ์หมายถึงโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ คือ ธรรม 37 ประการ ที่นำไปสู่การตรัสรู้ในขณะที่เม็ดนิพพานซึ่งเป็นคำของภาษาช่างพุทธศิลป์นั้นเป็นสัญลักษณ์ของการตรัสรู้ จุดมุ่งหมายของการสร้างเจดีย์ในพุทธศาสนาจึงไม่ใช่เพื่อศึกษาพุทธศิลป์ในเชิงสุนทรียภาพทางศิลปะเท่านั้น หากเป็นการเตือนสติพุทธศาสนิกชนให้ระลึกถึงเป้าหมายสูงสุดของการเกิดเป็นมนุษย์ คือการไปให้ถึงนิพพานซึ่งเป็นการสิ้นสุดของทั้งทุกข์และการเวียนว่ายตายเกิด (Dhamabutra, 2017)

จึงอาจสรุปได้ว่าในการจัดการการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ในวัดนั้น จำเป็นต้องนำศักยภาพด้านทรัพยากรศิลปกรรมพุทธศิลป์นั้นมาต่อยอดเป็นสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวในระดับอุตสาหกรรมเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Industry) ในรูปแบบของแบรนด์ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของการท่องเที่ยวมิติจิตแนวพุทธศาสนา (Buddhism Spiritual Tourism) เพื่อส่งมอบกิจกรรมการมีส่วนร่วมและประสบการณ์ชีวิตที่มีคุณค่าอย่างยิ่งแก่นักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในวัดทองนพคุณ

งานวิจัยได้บรรลุวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เช่นกัน โดยนำเสนอแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน ในรูปแบบของแบรนด์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในวัดพุทธศาสนา 4 แบรินด์ ซึ่งผู้วิจัยจะอภิปรายเกี่ยวกับแบรนด์ดังกล่าว ดังนี้

แบรนด์ที่ 1 ได้แก่ แบรนด์ท่องเที่ยววัดทองสองธรรม ศึกษาธรรมในธรรมชาติ
ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา นักท่องเที่ยวจะมีโอกาสเดินตามเส้นทางท่องเที่ยวที่กำหนดไว้ภายในบริเวณวัด เริ่มจากไหว้พระประธานในอุโบสถและพระวิหารการศึกษาพุทธประวัติจากภาพสลักนูนสูงปิดทองนมัสการพระพุทธรูปจำลองภายใน พระมณฑปรูปทรงเขมอที่มีความงามทางสถาปัตยกรรมชมสำเภาจีนและท่ายที่สุดของเส้นทางทัวร์วัดทองคือการสัมผัสธรรมชาตริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา
แบรนด์เส้นทางท่องเที่ยววัดทองสองธรรมเป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มีประสบการณ์ในการสัมผัสธรรมชาติของสายน้ำที่ไหลไป ๆ ไม่มีวันสิ้นสุดอยู่ตลอดเวลา และเชื่อมโยงไปยังการสัมผัสกฎของธรรมชาติ กฎของสรรพสิ่งในจักรวาล (Cosmic Law) 3 ข้อ คือ ลักษณะ 3 ลักษณะของทุกสิ่งในโลกเสมอเหมือนกันหมด คือ ความจริงของสภาวะธรรมของทุกสิ่งที่เป็นอย่างนั้น ๆ ตามธรรมดาของมัน ได้แก่ 1) ความเป็นของไม่เที่ยง (Impermanence) = อนิจจตา 2) ความคงทนอยู่มิได้ (Being Oppressed) = ทุกขตา 3) ความเป็นของไม่ใช่ตน (State of being not self) = อนัตตา ลักษณะทั้ง 3 นี้มีอยู่ในทุกสิ่งในโลกในจักรวาล เป็นกฎธรรมชาติ กฎจักรวาล รวมเรียกว่า “ไตรลักษณ์” ของสภาวะธรรมทั้งหลายไม่ว่าพระพุทธรูปจะอุบัติหรือไม่ก็ตาม หลักทั้งสามนี้คงมีอยู่เป็นธรรมดา พระพุทธรูปทรงค้นพบและนำมาเปิดเผยแสดงแก่นมนุษย์เวไนย (Bhikkhu P.A. Payutto, 2003)

แบรนด์วัดทองสองธรรมจัดเป็นแบรนด์ที่สำคัญอย่างยิ่งในการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวสัมผัสธรรมชาติของการไหลเนิบช้าของสายน้ำเพื่อเชื่อมโยงไปสู่สำนึกเกี่ยวกับไตร

ลักษณะซึ่งเป็นลักษณะสามัญของสรรพสิ่งในจักรวาลที่ไม่ควรเอามายึดถือเป็นตัวตนเพื่อสร้างทุกข์
Bhikkhu Buddhadasa (1971)

**แบนด์ที่ 2 ท่องเที่ยววัดทองนพคุณศึกษาศิลปะไทยสามยุค : อยุธยา – ธนบุรี –
รัตนโกสินทร์** ศิลปะไทยในวัดทองนพคุณจัดเป็นพุทธศิลป์ที่มีลักษณะเฉพาะตัวแบบคิดนอกกรอบ
เดิม ๆ ของศิลปะยุคต้นรัตนโกสินทร์ โดยในสมัยรัชกาลที่ 4 พระครูกุศลสัจจวง (มี) เจ้าอาวาสรูปที่ 2
เป็นพระที่เป็นช่างได้มีจินตนาการในการบูรณะเปลี่ยนแปลงพระอุโบสถจากแบบเก่าเงิน (พระราชนิยม
สมัยรัชกาลที่ 3) มาเป็นทรงไทย มีความโดดเด่นแห่งเดียวในประเทศไทยที่ซุ้มประตู ช่องกลาง
ทำเป็นรูปมงกุฎยอดชัย เลียนแบบพระมหาพิชัยมงกุฎและซุ้มบานหน้าต่าง 10 ช่องเป็นรูปไขควงมัด
ยศชั้นพระครูสัญญาบัตรและมีชั้นพระราชอาณาเขตซุ้มเสมาออกแบบแปลกเป็นรูป “ทรงเสาหัวเม็ด”

ในพระวิหารมีพระประธานซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำวัดและเป็นศูนย์รวม
ศรัทธาของชุมชนคลองสานนามว่า หลวงพ่อแสงเพชร สร้างจากไม้สักทอง แกะสลักปิดทองแท้ปาง
มารวิชัย ขนาดหน้าตัก 9 นิ้วสูง 23 นิ้ว มีพุทธลักษณะที่งดงามมาก

การต่อยอดอดีตด้านพุทธศิลป์ 3 ยุค ในวัดทองนพคุณเพื่อสร้างคุณค่าใหม่ให้แก่มรดก
ค่าของชาตินั้นกระทำได้โดยการเชื่อมโยงคุณค่าทางสุนทรียภาพของพุทธศิลป์ซึ่งเป็นเพียงสัญลักษณ์ในโลก
สมมติบัญญัติ กับคุณค่าทางพุทธปรัชญาของโลกุตระ เช่น ในการสื่อความหมายเกี่ยวกับประติมากรรม
พระประธานในอุโบสถนั้น นอกเหนือจากการให้อรรถาธิบายเกี่ยวกับศิลปะด้านประติมากรรมลอยตัวคือ
พระพุทธรูป เกี่ยวกับยุคสมัยของศิลปะไทยแล้ว ยังต้องสื่อความหมายไปยังองค์ความรู้ที่แฝงอยู่ในศิลปะ
ดังกล่าวในเชิงพุทธปรัชญา เช่น พระพุทธรูปที่เป็นศิลปะยุคสุโขทัยจะมีพระเกตุมาลาเป็นรูปเปลวไฟ
(Flamelike Halo) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์หมายถึงความสว่าง ความสว่างหมายถึงปัญญา (Wisdom) ปัญญา
ของพระพุทธเจ้าที่ทรงค้นพบความจริงสูงสุดของจักรวาล คือกฎของทุกสิ่งทุกอย่างในธรรมชาติในจักรวาล
(Cosmic Law) ที่ว่า “มีสิ่งเดียวที่คงที่คือความไม่คงที่” (There Is Only One Permanence It Is
Impermanence) ทุกสิ่งทุกอย่างกำลังหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปตามกฎธรรมชาติสูงสุดนี้ ใครอะไรเป็นไป
ตามกฎข้อนี้ก็จะไม่มีปัญหา ใครอะไรฝ่าฝืนกฎก็จะสะดุด และมีปัญญา คือเป็นทุกข์ อนึ่งการที่คนไทยโบราณมี
คติเลือกพระพุทธรูปปางมารวิชัยมาเป็นพระประธานในพระอุโบสถนั้น ก็เป็นอุบายของภูมิปัญญาของปุถุ
ฆาตยที่ต้องการให้ทุกคนที่ก้มลงกราบพระพุทธเจ้าได้กราบท่านในวินาทีที่ท่านตรัสรู้ (คือ มีพุทธปัญญา
สว่างวาบขึ้นมาในดวงจิตของท่าน เมื่อท่านมีจิตที่บริสุทธิ์หลุดพ้นจากความอยาก ความโกรธ ความงี่เง่า ๆ)
วินาทีนั้นในคืนวันเพ็ญเดือนหก วันวิสาขบูชา เป็นวินาทีที่ยิ่งใหญ่ที่สุด พระพุทธเจ้าได้ทรงอุบัติขึ้นใน
จักรวาล เพื่อทรงชี้ทางแห่งการไม่มีปัญหา ไม่มีทุกข์, (Dhamabutra, 2017) ได้นำเสนอหลักการการสื่อ
ความหมายของพุทธศิลป์ ว่าจะต้องไม่หยุดอยู่หรือจบลงเพียงการให้ความรู้ด้านศิลปะ หากจำเป็นต้อง
เชื่อมโยงไปยังความหมายในเชิงพุทธภูมิปัญญาในระดับโครงสร้างลึก (Deep Structure) ของสถาปัตยกรรม
ประติมากรรม และจิตรกรรมในพุทธศิลป์ในวัดต่าง ๆ

**แบนด์ที่ 3 ท่องเที่ยววัดทองนพคุณ แกะรอยภาพปริศนาธรรมบนจิตรกรรมแนว
สังขนิมิตกลุ่มช่างขรัวอินโข่ง** จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดทองนพคุณมีความแตกต่างโดดเด่น
โด่งดังอย่างยิ่ง เป็นผลงานของพระครูกุศลสัจจวง เจ้าอาวาสวัดทองนพคุณ รูปที่ 2 ซึ่งเป็นศิษย์ของขรัว
อินโข่งจึงมีแนวความคิดแบบ “สังขนิมิตกลุ่มช่างขรัวอินโข่ง” และท่านมีจินตนาการและอัตลักษณ์เฉพาะตนที่โดดเด่น

เด่น ผลงานจิตรกรรมที่วัดทองนพคุณจึงโดดเด่นจากแนวคิดด้านจิตรกรรมขนบนิยมอย่างยิ่ง ด้วยการปรับเปลี่ยนเนื้อหาเรื่องราวที่นำมาเขียนภาพ และการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการวางภาพบนพื้นที่

โดยประเพณีที่มีมาแต่ดั้งเดิมตั้งแต่สมัยศิลปยุครุ่งศรีอยุธยา นั้น ภาพเขียนหน้าพระประธานจะเป็นภาพพระพุทธเจ้าตอนขณะมาร คือภาพมารวิชัย (Subduing Mara) แต่พระครูกลินสังวร เขียนเป็นภาพพระไตรปิฎกแทน การแกะปริศนาธรรมของการเปลี่ยนภาพดังกล่าว อาจต้องพิจารณา 2 คำถามคือ คำถามแรก ภาพทั้งสองสื่อความหมายไปในทิศทางเดียวกันและสามารถนำมาแทนกันได้หรือไม่ คำถามที่สอง ถึงแม้ว่าภาพ 2 ภาพจะสื่อความหมายไปในทิศทางเดียวกัน คือการตรัสรู้ ภาพทั้งสองจะแตกต่างกันอย่างไร ในความหมายโดยโครงสร้างลึกลับ หรือในมิติทัศน์ของจิตรกร ผู้วาด พระครูกลินสังวร ท่านให้ความหมายอะไรแก่ภาพพระไตรปิฎกระหว่างที่ท่านวาดภาพจิตของจิตรกรประหวัดถึงอะไร เมื่อเปลี่ยนภาพมารวิชัยเป็นพระไตรปิฎก ตามแนวคิดในพุทธศาสนา พระไตรปิฎก คือ พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า คำสอนที่สำคัญที่สุดในบรรดาหัวข้อ 84,000 พระธรรมชั้นตรี คือ พระธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ พระธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้ท่านได้ค้นพบอะไร ท่านได้ค้นพบกฎของจักรวาล กฎของธรรมชาติที่มีอยู่ก่อนสิ่งใด (Cosmic Law) ดังได้กล่าวถึงแล้วในบรรทัดที่ 1 คือ “ไตรลักษณ์” ซึ่งเป็นหัวใจของพุทธศาสนา ที่มีชื่อในภาษาบาลีว่า “อิทัปปัจจยตา” กฎของอิทัปปัจจยตา คือ “เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น” สิ่งต่าง ๆ ที่มีมันมีอยู่นั้น ทั้งรูปธรรม นามธรรม มันเป็นผลผลิตของอิทัปปัจจยตา เมื่อพระพุทธเจ้าทรง หมายถึง ทุกสิ่งในจักรวาลทั่ว ๆ ไปท่านจะใช้คำว่า “อิทัปปัจจยตา” แต่เมื่อพระองค์จะตรัสเฉพาะเรื่องความทุกข์ของมนุษย์จะทรงเปลี่ยนคำบาลีว่า “ปฏิจจสมุปบาท” ซึ่งแปลว่า อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น (พุทธทาสภิกขุ)

สรุป คือ การที่จิตรกรวาดภาพพระไตรปิฎกแทนภาพมารวิชัยนั้น มีความคิดไปในทิศทางเดียวกัน คือ การตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในคืนวันเพ็ญเดือนหกวันวิสาขบูชา ถ้าวาดภาพมารวิชัยก็มุ่งเน้นให้ความสำคัญ (Focus) กับวินาทีที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ พระพุทธเจ้าพระองค์ที่ 4 แห่งภัทรกัลป์ทรงอุบัติขึ้นในจักรวาล คือ วินาทีที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบสัจจะธรรมกฎแห่งจักรวาล ซึ่งการค้นพบดังกล่าวได้ทำให้พระองค์ทรงเข้าใจกลไกของจักรวาลและทรงประยุกต์มาเข้าใจอริยสัจเกี่ยวกับทุกข์ แต่การวาดภาพพระไตรปิฎกแทนนั้น จิตรกรอาจมุ่งเน้นและให้น้ำหนักกับพระธรรม คือ กฎอิทัปปัจจยตา ซึ่งพระองค์ทรงค้นพบและทรงเคารพกฎนั้น

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับจิตรกรรมหลังองค์พระประธานนั้นตามแบบแผนประเพณีแต่เดิมนิยมวาดภาพไตรภูมิ หมายถึง ภาพภูมิของการเวียนว่ายตายเกิด ได้แก่ กามภูมิ รูปภูมิ และอรุภูมิ แต่พระครูกลินสังวร ท่านได้วาดภาพผ้ามา่าน มีเหล่าเทพชุมนุม ซึ่งมีพระอินทร์เป็นประธาน กำลังบูชาพระพุทธเจ้าแทนภาพไตรภูมิ

ในมิติทัศน์ของแบบแผนการวาดจิตรกรรมในพระอุโบสถแต่โบราณนั้นมีความคิดที่แฝงอยู่ว่า พระประธาน คือ องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงประทับนั่งในปางมารวิชัย หันพระปฤษฎางค์ให้กับไตรภูมิ คือ ทรงหยุดการเวียนว่ายตายเกิดในโลกสมมติ โลกโลกียะ และทรงผินพระพักตร์มุ่งไปยังโลกโลกุตตระ ทรงมีพระบริสุทธิคุณหมดจากกิเลสทรงอยู่เหนือโลกโลกียะ แบบแผนการวาดจิตรกรรมในพระอุโบสถจึงเลือกเนื้อหาภาพมารวิชัยเบื้องหน้าพระประธานและภาพไตรภูมิเบื้องหลัง

การวาดภาพผ้ามา่านของจิตรกรเบื้องหลังพระประธานอาจมีความหมายและสัญลักษณ์เพื่อปกป้องถึงการแบ่งเขตที่ชัดเจนระหว่างโลกโลกียะและโลกโลกุตตระ การวาดภาพมา่านที่เปิดอยู่อาจเป็นสัญลักษณ์ของความหวังของสัตว์โลกที่กำลังเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในไตรภุมิที่ได้มาเกิดในกัลป์ที่มีพระพุทธเจ้ามาอุบัติ มีโอกาสที่จะปฏิบัติธรรม และดำเนินตามรอยพระบาทของพระองค์เพื่อหยุดเกิด หยุดตาย หยุดทุกข์ในโลกโลกียะ

บรรณคดีที่ 4 ท่องเที่ยววัดทองนพคุณ อบรมจิตตามแนวไตรสิกขา : ศิล สมาธิ ปัญญา เพื่อพ้นทุกข์ โดยทั่วไปนักท่องเที่ยวมักเดินทางมาท่องเที่ยวในวัดเพื่อไหว้พระทำบุญและมีมัคคุเทศก์ให้ความรู้ด้านศิลปะไทย มีกิจกรรมถ้ำรูปกับพระพุทธรูปภายในโบสถ์ วิหาร เจดีย์ หอไตร ฯลฯ ในช่วงเวลาสั้น ๆ ตามที่กำหนดไว้ตารางเวลาของแพคเกจทัวร์ จึงเป็นที่น่าเสียดายที่นักท่องเที่ยวพลาดโอกาสในการอบรมจิต ฟังแก่นธรรม ฝึกสมาธิ ฝึกสติ ถึงแม้จะเป็นเพียงเวลาสั้น ๆ เพียง 10-15 นาที เพื่อเป็นการพักกายพักใจระหว่างท่องเที่ยวที่มีแต่ความรีบร้อน

วัดทองนพคุณจัดเป็นวัดที่มีความโดดเด่นทางด้านการศึกษาปฏิบัติธรรม ท่านเจ้าอาวาสองค์แรก คือ พระญาณรังสี (แสง) มีชื่อเสียงและเกียรติคุณด้านวิปัสสนา เช่นเดียวกับพระสุธรรมสังวรเถร (มา) เจ้าอาวาสองค์ที่ 3 ก็เป็นพระอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนวิปัสสนาเช่นกัน พระเทพวิมล (ชุ่ม ตีสารโ) เจ้าอาวาสองค์ที่ 5 ก็มีเกียรติคุณด้านวิปัสสนาและเป็นผู้ริเริ่มงานด้านการศึกษา คู่กับวิปัสสนาในปัจจุบันทางวัดทองนพคุณ มีโครงการจัดปฏิบัติธรรมและบวชชีพรามณ์ ในบางโอกาสโครงการเข้าวัดสมาทานศีลสวดมนต์นั่งสมาธิฟังธรรมในวันเสาร์ วันอาทิตย์ วันพระ ฯลฯ

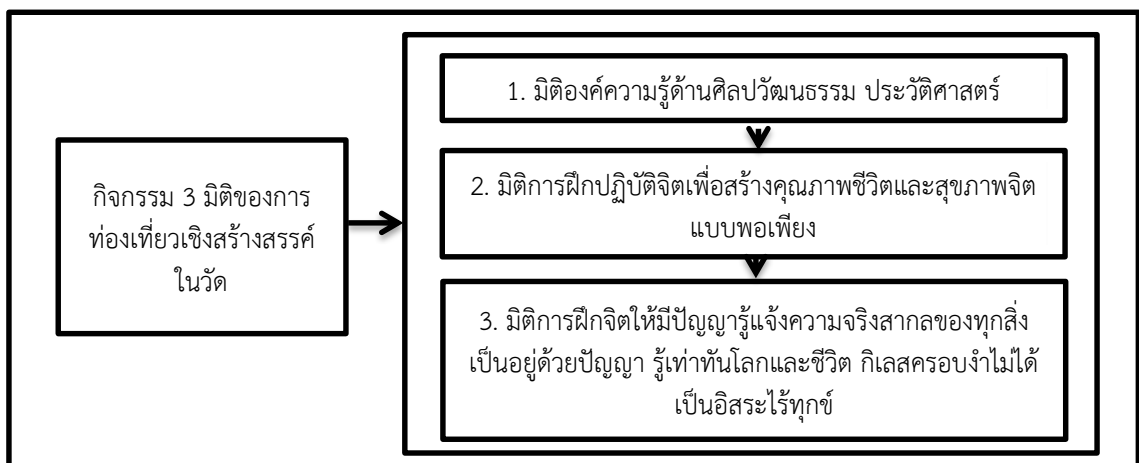
เพื่อสร้างกิจกรรมด้านวิปัสสนาสำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินเท้าหรือปั่นจักรยานเข้ามาท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในวัดทองนพคุณ ควรมีโครงการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้าชมพระอุโบสถ และพระวิหาร ชมประติมากรรม จิตรกรรม ภายในพระอุโบสถและรับฟังพระธรรมเทศนาสั้น ๆ เกี่ยวกับแก่นพุทธศาสน์ของภุมของธรรมชาติ ภูมิของจักรวาล และมีโอกาสฝึกปฏิบัติธรรมจิตให้สงบภายในเวลาเพียง 10-15 นาที เพื่อส่งมอบประสบการณ์ทางจิตที่สงบแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งจะนำประสบการณ์ดังกล่าวไปฝึกปฏิบัติต่อด้วยตนเองที่บ้านเพื่อเพิ่มคุณค่าและความหมายแก่การดำรงชีวิตที่ปราศจากปัญหาและความทุกข์ เป็นการเพิ่มกิจกรรมในวัดให้มีการยกระดับเพิ่มขึ้นจากเดิมให้เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยเพิ่มจากกิจกรรมระดับปรีดิ์ขึ้นมาสู่ระดับปฏิบัติ อบรมจิต จะเป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่เข้ามาท่องเที่ยวในวัดได้มีโอกาสได้รับความรู้ (Knowledge) และได้สัมผัสประสบการณ์ทางจิต (Experience) ถึงแก่นพุทธศาสน์ ซึ่งอาจนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนาในระดับปฏิเวธ คือ การบรรลุธรรมในที่สุด (Enlightened) (Bhikkhu Buddhadasa, 1971)

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร” อาจจะทำให้คำตอบกับคำถามที่สำคัญ 3 ข้อ คือ คำถามข้อที่ 1) เมื่อความเจริญทางวัตถุในรูปของศูนย์การค้า อาคารสูงโรงแรมห้าดาวข้ามฟากแม่น้ำเจ้าพระยามายังวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน ความเจริญทางวัตถุและวัดในพุทธศาสนาจะอยู่ร่วมกันด้วยดีอย่างไร คำถามข้อที่ 2) วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมายหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของความเป็นวัดในพระพุทธศาสนา คืออะไร และคำถามข้อที่ 3) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จะเป็นคานาคัด (Leverage) มาให้คำตอบแก่คำถามข้อที่ 1 และข้อที่ 2 ได้อย่างไร

คำตอบของคำถามข้อที่ 1 คือ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จะใช้ยุทธศาสตร์การพลิกอุปสรรคให้เป็นโอกาส การเปลี่ยนศัตรูคู่แข่งให้เป็นพันธมิตรและหุ้นส่วน นักท่องเที่ยวที่เป็นลูกค้าของไอคอนสยาม คือ ลูกค้าที่เป็นไปได้ (Potential Customer) ของวัดทองนพคุณ

คำตอบของคำถามข้อที่ 2 คือ ในขณะที่แบรนด์ของสินค้าของไอคอนสยามเป็นแบรนด์ทางวัตถุ แบรนด์ของวัดทองนพคุณเป็นแบรนด์ทางจิตใจ (Spiritual Brand) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เชื่อมโยงไอคอนสยามกับวัดทองนพคุณจึงเป็นการต่อยอดแบรนด์เพื่อส่งมอบคุณค่าใหม่ของการเรียนรู้ มีประสิทธิภาพในการบริโภคด้วยทางสายกลางแบบพอเพียงแก่ลูกค้า โดยเฉพาะวัดต้องระลึกถึงพันธกิจที่สำคัญที่สุดของความเป็นวัด คือ การพัฒนาจิตของมนุษย์ให้ถึงระดับการมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญาตามพระพุทธประสงค์

คำตอบของคำถามข้อที่ 3 คือ การท่องเที่ยวในวัดเชิงขนบนิยมที่กระทำกันอยู่ในปัจจุบันควรมีการพัฒนาเพิ่มเติมรูปแบบและเนื้อหา (Content) มาเป็นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในวัด ซึ่งจะครอบคลุมเนื้อหาและกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ใน 3 มิติที่เชื่อมโยงกัน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในวัดใน 3 มิติ
ที่มา: Dhamabutra (2017)

วัดในพระพุทธศาสนาเป็นทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศไทย การนำเที่ยวในวัดที่ทำกันอยู่ในปัจจุบันโดยทั่วไป มักจะมีกิจกรรมสื่อความหมายในมิติที่ 1 คือ มิติองค์ความรู้ด้านพุทธศิลป์และประวัติศาสตร์ความเป็นมาของวัดในอดีต การนำเที่ยวจะต้องมีการสื่อความหมายเลื่อนไหลจากเนื้อหาด้านพุทธศิลป์ไปสู่มิติที่ 2 คือ การสร้างสรรค์กิจกรรมเชื่อมโยงจากพุทธศิลป์ของพระพุทธรูป พระเจดีย์ ภาพจิตรกรรมซึ่งเป็นสิ่งที่จับต้องได้ (Tangible) ไปสู่สิ่งที่จับต้องไม่ได้ (Intangible) ได้แก่ ความหมายระดับลึกของโบราณสถานและโบราณวัตถุในพุทธศิลป์ เพื่อนักท่องเที่ยวจะสามารถมีกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในวัดในมิติด้านจิตใจ มีโอกาสใช้การท่องเที่ยวเป็นการฝึกปฏิบัติจิตใจ เช่น การฝึกสมาธิ (Meditation) และการฝึกสติ (Mindfulness) แม้เพียงชั่วระยะเวลาสั้น ๆ เพื่อมีจิตสงบ สร้างคุณภาพชีวิตและสุขภาพจิต โดยพิจารณาถึงความเป็นไปได้ในการดำรงชีวิตแบบพอเพียงในการบริโภคในรูปแบบต่าง ๆ (Moderate Consumption) ใช้ชีวิตในทางสายกลางอย่างมีสติและสมาธิอันจะเป็นบันไดนำไปสู่การฝึกฝนจิตให้มีปัญญาก้าวล่วงเข้าสู่มิติที่ 3 ได้แก่การมีจิตที่มีปัญญา

สามารถใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง จนรู้แจ้งถึงความจริงสากลของสรรพสิ่ง คือ ไตรลักษณ์ สามารถดำรงชีวิตเป็นอยู่ด้วยปัญญา รู้เท่าทันโลกและชีวิตรอดพ้นจากการถูกความอยาก ความโกรธ ความโง่เข้าครอบงำจิตใจเป็นอิสระ ดับทุกข์และดับความมีตัวตนได้อย่างแท้จริง (Bhikkhu Buddhadasa, 1971) กล่าวโดยสรุป การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้วยกิจกรรม 3 มิติดังกล่าวในวัดทองนพคุณ จะบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ในวิสัยทัศน์ บ้าน วัด โรงเรียน จะต้องร่วมมือกันนำแนวทางและโครงการที่ร่วมกันคิดไว้มาสู่การปฏิบัติการจริงโดยแสวงหาวัฒนธรรมเชิงยุทธศาสตร์ที่เหมาะสม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1) เขตคลองสานควรนำผลการวิจัยไปเป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวในวัดเชิงสร้างสรรค์ในเขตคลองสาน

2) กรุงเทพมหานครควรทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวในวัดในกรุงเทพมหานคร

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาแบรนด์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้านการปฏิบัติจิตแนวพุทธศาสนาในบ้าน วัด โรงเรียน ในระดับหมู่บ้านในประเทศไทย”

References

- Annual Government Action Plan. (2019). **phāñ patibat rāchakān pračham pī samnakngān khēt khloṅg sān** [Kong San District Office]. Retrieved from <http://www.bangkok.go.th/khlongsarn/page/sub/15735/>
- Barrett, K. (2017). **sēnthāng doēn thao nai krung thep yīsipsoṅg sēnthāng samruāt trok læ soj nai yān prawattisat khōṅg muāng** [22 walks in bangkok: exploring the city's historic back lanes and byways]. Singapore: Tuttle Publishing.
- Bhikkhu Buddhadasa. (1971). **khūmū manut** [Toward the truth]. London: Westminster Press.
- Bhikkhu P.A. Payutto. (2003). **nangsū phut phra tham** [The Pali Canon: What a Buddhist Must Know]. Bangkok: Sahadham Publishing.
- Chantawanit, S. (2015). **kānwichai chōṅg khunnaphāp** [Qualitative research] Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Chuwichian, P. (2000). **ayutthaya nai yān Krung Thep... sinlapakam thī samphan māñāmlamkhloṅg** [Ayutthaya Art in Bangkok]. Bangkok: Matichon Publishing.
- Dhamabutra, P. (2017). **kānthōṅgthiēo thī yangyūn** [Sustainable Tourism]. Phayao University.
- Godfrey, K., Clarke, J. and Cassell, L. (2000). **Tourism Devevelopment**, Srinakharinwirot University.
- Napaknam, N. (1970). **sinlapa rot** [Silaparot]. Bangkok: Mungboran.
- Napaknam, N. (2018). **A Constitution for Living**. 151st ed. Bangkok: Petandhome.